

EMBEREK A GÁDORBÓL

Borsszemnyi pont sötétlik a szürke égen, egyre lejjebb ereszkedik, s ahogy zuhan, úgy nagyobbodik. Már látszik az is, hogy parti fecske. Jócskán elkésett, erősen benne járunk az októberben. Köröz egy ideig a ritkás fák fölött, megmártja testét, szárnyát a levegőben, innen lentről úgy tetszik, mintha úszna, meg is áll egy csöppet — mozdulatlan fecske az őszi táj fölött —, aztán finom síklással közelít az agyagos partoldal felé, megcélozza az apró vályatot, s eltűnik benne. Csak egy pillanatra marad észrevétlen, máris fölröppen a magasba, s öszszemosódik az ég szürkéjével.

Bozontos, seszínű kutya bámul utána, aztán ingerülten mordul egyet, s folytatja félbemaradt munkáját: betemeti az emelkedő tövébe elrejtett csontot. A rekedt mordulásra kopott bundájú, hitvány kis róka ugrik ki a cserjésből; a kutya nem figyel rá, de azért csak nekiiramodik, s eltűnik a partoldalba kapart szűk odújában.

A rókalyuktól pár lépésre egy ember áll: hajadonfővel, felgyűrt ujjú ingben meg mezítlábas bocskorban, kicsit a róka után bámul, tekintetét otffelejtí a vörösmart—kiskőszegi úton, s hogy nem mozdul semmi, befordul az odújába.

Kiáltásnyira a holt Duna-parttól, végig a vörösmart—kiskőszegi kocsiút mentén emberi odúlakások, gádorok sorakoznak, harmincegy-néhányat számolhat össze az ember, ha van türelme hozzá, de sötétlik még néhány arra följobb, meg a túlsó oldalon is. Senki nem tudja pontosan, mióta tátognak ott, fehérrel körülmeszelt fekete torokkal, ablaktalan, örök éjszakás üreggel, de beszéltem olyan idős emberrel, akinek már a nagyanyja is itt született.

*

Porcfüvel benőtt gyalogút kanyarog föl a madzagon lógó léckapuig, már messziről látszik, hogy kevesen fordulnak meg erre, a gádorbellek is csak akkor mozdulhatnak ki odújukból, ha nagyon muszáj. Emberkerülte, furcsa némaságú tájék.

Ahogy belépek a himbálózó léckapun, a kúpba támogatott akáckarók alól rosszindulatú, bozontos puli csörgeti elő a láncot; morog veszettül, majd mély hangú, rekedt ugatásba kezd. A lejtős udvar agyagos földjébe vályús lefolyókat mostak a kiadós esők, a partoldalból előmeredő rozsdás kályhacső kormos füstcsíkot pingált a meredek falra. Beteges asszony jön elő a mérges csaholásra, vérekes szemében tartós riadtság, rosszallóan néz a nyitva felejtett léckapu irá-

nyába. Nehéz szóra bírni, tőmondatokban válaszolgat, bólogat vagy a fejét rázza. A kislányaival van elfoglalva, a hatéves Mariskával meg a kétéves Ibolyával, mindig talál valami igazítanivalót szutykos ruháikon. A csöppségek sokkal barátkozóbbak, körültagogatják a fényképezőgépet, felnőttesen kezét is adnak.

Besenyi Júlia, férje után Juliška Vesel fölenged. Korán ráncozó arcára a bizalmatlanság meg a keserűség mellé odatelepszik valami fölényes, minden-mindegy vidámság is. Az elnagyolt faketrecre mutat, a réseken kikandikáló házinyulakra, s már mondja is, hogy jóvoltukból minden harmadik vasárnap húst ehetnek, jól szolgálják őket a fülesek. Télen elmarad a hús, mert a hó meg a hideg kipuoztítja a nyulakat, nincs meleg helyük, a szűk odújukba csak nem vihetik magukkal. Kora tavasszal aztán mindig és mindig új anya után kell nézni. Így megy ez három éve, amióta a vörösmarti házbérből idekerültek az út mentére.

— Azért más ez, mint ott lent a faluban — hajol hozzám bizalmaskodva. — Az ember a sajátjában van. Akármilyen kis lyuk, de csak a sajátja.

Félrebillenti a nylonzsákokból összevarrt függőnyt, bemutat a homályba. Fehérre meszelt odú, a falon valamilyen szentkép, a sarokban stelázsi, mellette birkabőrrel letakart ágy, hosszú lábú asztal. Ablaka nincs a gádornak: Egyetlen gádornak sincs ablaka.

— Mennyiért jutottak hozzá? — kérdezem.

— Százötvenezerért. Így kimondani nem sok, de nekünk keserves volt megkeresni. Az uram kocsis egy vörösmarti gazdánál, negyvenezret kap havonta. Jó lelkű ember a gazda, egy lánc földet is adott az uramnak, vetettünk bele ezt-azt. Így csak kijövünk valahogy.

— Mikor jár haza a férje?

— Az emberem csak vasárnap van itthon. Máskor hajnali négykor elmegy, este tíz után tér meg. Szól hozzánk pár szót, válaszolni már nincs idő, elnyomja az álmot. Van úgy, hogy napokig nem látjuk egymást. Mire hazaér, mi már alszunk, reggel meg, amikor fölriadunk, hidegen találjuk az ágyát.

Egy magamban végzem a munkám a kertben, kint a földön meg a ház körül. (Így mondja: a ház körül.) Csinálnám zokszó nélkül, csak ne volnék ennyire beteg. Hat éve napszámban szüreteltünk, rám zuhant egy hordó, rá a gyomromra, alig tudtak kihúzni alóla. Daganat nőtt. Operálni kellene, de nincs pénz, pénz nélkül meg olyan erőtlenség az ember, nem mer semminek nekifogni.

Odavezet megint a gádor bejáratához. Szinte szédülünk, ahogy fölnézek a ránk magasló földtömegre. Az odú felett embernyi repedés, a boltív gerendával van alátámasztva.

— Az esőktől meg az olvadástól nagyon félünk, folyton azt várjuk, no most szakad ránk, no most — mondja az asszony, s egyszerre heves köhögés vesz rajta erőt. Összeszedi magát, folytatja. — Egy kis házat szeretnénk itt a kertben építeni. Akármilyen szegényeset, csak ház legyen. Ne nyomja a tetejét föld, ennyi rengeteg föld.

Birsalmát szed az udvar végében ágaskodó fáról, érettsárga, aprópihés birsalmát, nylonzacskóba rakja, a kezembe nyomja. Nem utasíthatom vissza, hadarja, megsérteném vele, marad még az öreg fán elég.

A kutya csak egyszer vakkantja el magát, akkor is kelletlenül, csak a rend kedvéért, amikor behúdom magam után a léckaput, s nekiindulok az ösvénynek, hónom alatt a birsalmával.

*

A nagy diófa alatt érem utol a hollónyi kis öregasszonyt: száraz rőzsét szedett itt lenn az út szélén, már éppen indulna fölfelé a keskeny csapáson, amikor ráköszönök. Aszalodott arcán a ráncok telefutnak meglepetéssel, csodálkozva forgolódik, erőlködve keresgél az emlékezetében, s nem tud hirtelen hova tenni. Tavaly már jártam erre felé, beszélgettünk erről-arról, mondom neki, a neve is megragadt bennem: Major Katának hívják, a fiát meg Major Mihálynak.

A diófa tövéhez ejti a rőzseköteget, szárazág ujjjaival megfogja a karomat, majd elnyel a szemével, a hangjával: hát persze, hát hogyan emlékeznek, csak mindjárt kimegy minden a vén fejemből.

Hónom alá veszem a kévét, a másik kezemmel meg az anyókát segíteném fölfelé a meredeken, de elhúzza a karját: bírok én még járni, s fűrgén előretipeg, hogy mutassa az utat.

Nyolcvanöt éves, a fia meg hatvanöt, a magányos gádor ajtórepedésén keresztül látták meg mindketten először a napvilágot, s apró kis házakkal itt múlt el az egész életük. Major Kata kétszer mozdult el a környékről, még lánykorában vendégeskedett Bezdánban meg Eszéken, aztán végképp megtért fehérre meszelt gádorába; a fia már néhány évig volt távol, kubikolt és fát vágott a tengerparton, máshol meg vasutat épített, régi, feleslegessé vált várakat szedett szét. Legényember volt, erős, egészséges, bírta a szigorú munkát, a vándoréletet.

— Csak azt sajnáltam mindig — kesereg —, sajnálom most is, hogy sohase hívtak be katonának. Százötven centi volt az alsó határ, én meg csak száznegyvennyolcra nőttem. Egyszer behívtak volna, de sohase hívtak, kérem.

Mutatja az ujjával, milyen kevéske hibázott a boldogsághoz.

Áll egymás mellett a két kicsi ember, az összeaszott, madárnyi öregasszony, meg a peckes tartású, rövid bajuszkájú fia: így élték le magukra hagyva, egymásra utalva az életet. Párjaik korán cserbenhagyták őket, kidöntötte őket a sorból a robot, vagy a sok hasztalan, értelmetlen szülés.

— Áldott ember volt az uram, igazi magyar ember, dalos meg boros is egy kicsit — törölgeti agyonmosott kötényébe kezét Major Kata —, szívesen odaálltam vele nótázni, de iszogatni is, ha úgy kívánta. Aztán se szó, se beszéd, kibukott az oldalam mellől, mindjárt oda lett az én nótás kedvem. Van két macskám, napjában többször

kiállok a gádor elé, szólítom őket, hogy lányok, gyertek lányok, és ott vannak tüstént. Mindig keríték nekik egy kis puha kenyeret, meleg tejet is néha.

— Az én páromat meg a rák vitte el, kérem — néz föl rám nap-szította kalapja alól Major Mihály —, utána ment gyorsan, szép sorjában a három gyerekem is. Egyedül maradtunk, mint az ujjam. Van egy-két rokonunk, azok is régen elmaradoztak. Csak ez a gádor tartott ki mellettünk végig becsülettel. Még majd az lesz a vége, hogy nem a gádor hagy cserben minket, mi hagyjuk cserben a gádort.

Kihoz az odúból egy megfeketedett rámájú esküvői képet, a világosság felé tartja.

— Gondolná-e, hogy ez én voltam egykor? — nyomakodik a poros üveglapra görcsösen a mutatóujj. — Nézze ezt a bajuszt, ezt a tartást.

Mint pajzsot szorítja melléhez a képet: vigasznak, védelemnek.

— Járt-e errefelé a postás mostanában?

— Nem az, sohase. A gádorlakóknak nem ír senki levelet.

Vízben áztatott fűzfavesszőt kerít valahonnan, egy szakadozott zsákokat dob a fal tövébe, s tempósan nekikezd a kosárfonásnak.

— Mostanában már csak így magamnak csinálhatom, kérem. Amíg szolgált a kezem, naponta hármat-négyet is megfontam. Pász-torkoromban, harmincéves fejjel lestem el a módját egyik cimborámtól. Az elsőt még elrontottam, a második már formásabbra sikeredett, mint a cimboráé. Kerestem vele szépen, még öt esztendővel ezelőtt is elvállaltam, ha hozott valaki vesszőt. Ötszáz dinárt kértem egyért, meg valamennyi bort, pálinkát. Anélkül neki se kezdtem. Most már csak magamnak csinálom egyet-kettőt.

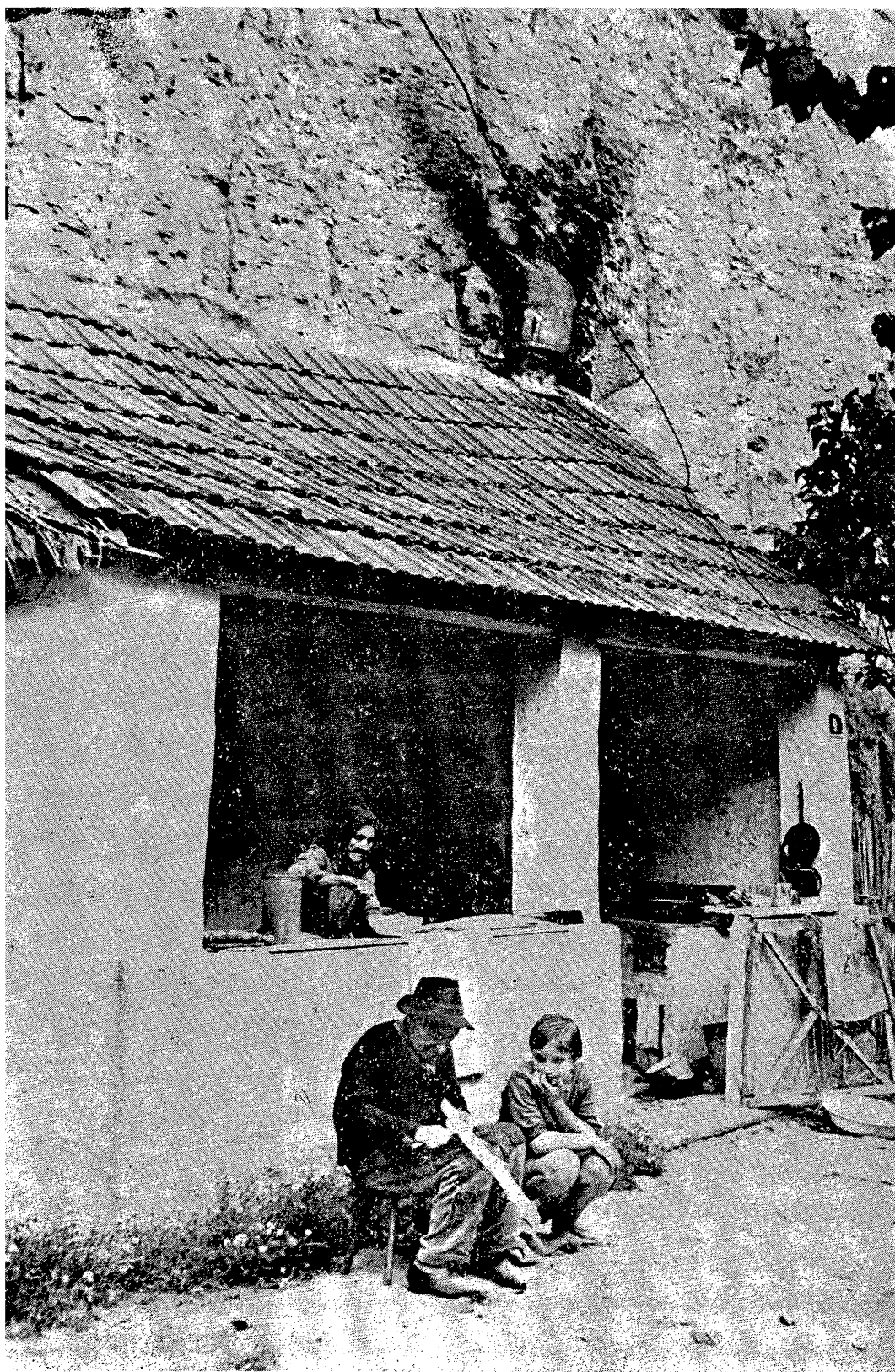
Átnéz a lassan formát öltő vesszővázon, egy szál megpattan az ujjai között.

— A szegény, akármerre menjen, bármit is csináljon, az csak szegény marad. Az apám dolgozott, amíg csak bírta, nem is ért rá egy kis házra valót összekuporgatni. Nem tellett fedélre az én erőmből se. Pedig néha úgy rám jött valami, úgy mentem volna be a faluba. A házak, az emberek közé. Most már öregek vagyunk, mint az isten kertésze, innen már nem megyünk le a magunk lábán. Innen már úgy visznek le majd bennünket. Kicsit tán várjuk is már: végre odakerülnénk a többiek közé. Temetésnél nem tesznek különbséget gádorlakó és háztulajdonos között.

Pattan a vessző, kettétörik, nem volt annak rendje és módja szerint beáztatva. Úgy kell keresni, erőset, rugalmasat, hogy valamilyen formája, mutatós váza legyen annak a kosárnak, meg tartós is legyen. Máskülönben nem is érdemes nekikezdeni.

*

Istentelenül meredek csapás víz föl az ágas-bogas fák közé, lentről úgy tűnik, a felhők tövébe ékelődött bele a háncsuktól frissen megfosztott akáckarókból összekötözött kerítés meg a kerítéssel kö-

rülbástyázott gádor. Kapkodva szedem a levegőt, valami ráü! a mellemre, mire fölérek. A szobányi udvar végéből kölyököz ugrál elé, nyakában éles hangú csengettyű. Minden lépésnél görcsbe rándulva fölkapja jobb első lábát, golyó üthette át nemrégiben.

Hatvan körüli, erősen öszülő, csontos arcú férfi jön elő a csen-gőszóra. Háta görnyedt, mint öreg akác ága, szeme kéken világít cserzeti arcában. Petar Bibićnek hívják, tizenegy évvel ezelőtt sodródott ide Kosovo-Metohija természetlen szikláinak közül.

— Valahogy megragadtam itt — fogja marokra borostás állát —, valahogy csak tanyát vertem.

Még annak idején, az első itteni évben összekuporgatta az odúra valót, százötvenezer régi dinárt, aztán valahogy összegyűlt a lánctermőföld ára is. Ezzel már lehetett kezdeni valamit, volt alap a tervezetésre, az álmódosításra is néha. Házat szeretett volna, vertfalút, fehérre meszelt, nádtetős vagy piros cserepes házat. Nem tellett rá a sovány keresetből. Az erdőgazdaságnál dolgozik, olyan őrféle, olyan minden, hatvanezret kap a hónap végén. Elmegy az asszonyra meg a három gyerekre. Iskolába járnak a gyerekek, kell a táska, a füzet, minden második évben egy öltözet ruha a háromra.

Mosolyog.

— Tudja, szeretek itt. Az asszony is, mindannyian. Kopár sziklák közt töltöttük el az életünk felét, itt csodálkozva morzsolgattuk a zsíros, fekete termőföldet. Jóságot is tarthatunk, minden évben van néhány malackánk, pár tyúkunk, egy tehenünk. Berendezkedtünk valahogy.

Zseblámpával bevilágít odúja sötét torkába, szégyellős büszkeséggel pihenteti meg a fénynyalábot a díszes ágyterítőn, a régi rádióon meg az ágy végében hanyatt dőlt hordozható tévékészüléken. Ezenkívül még három odúja van: külön odú az élelemnek, külön a gyerekeknek, megint külön az állatoknak. Elég rendesen berendezkedtek itt Baranyában; mondhatnánk azt is, aránylag jól élnek.

Csak télen istentelenül nehéz levergődni innen, puha lepedőjével mindent betakar a hó, a vályatok lakóit verembe zárja. Éjjelente ébren alszanak, mint a nyúl, minden erősebb zajra fölriadnak; ilyenkor meggyorsul a szívdobogás: moccanástalan várják, mikor kezdenek repedezni az oldalfalak, s hullik tompán a mellükre néhány agyagos göröngy.

*

Lópokróccal leterített nyoszolyán ülünk, a szabadon hagyott bejáraton világosság árad be, végigfolyik a tárgyakon, a pókhálós falak mentén. Széchenyi gróf, az odúgazda borral kínál, vörösborral: idei szőlőlé, ártatlan még, ereje sincsen. A vályogból rakott tűzhely vasfedelén lecsó rottyog: kicsit híg, kicsit zsirtalan, de azért csak lecsó, kavargatni kell, ügyelni rá, nehogy odaégjen.

— Lieber Gott, már megint nem iszunk — mondja a gazda, s nyújtja a flaskót. — Kegyetlenül gyorsan kiszárad a torok.

Széchenyi János, akit errefelé csak Grófnak ismernek, s ő maga is szívesen viseli ezt a titulust, Bezdánból került át Baranyába, még 1928-ban. Egy takaros szurdoki házban lakott, aztán egyszer csak fölkerekedtek az asszony meg a gyerekei, s magára hagyták. Kilenc évvel ezelőtt. Eladta a házat, fölköltözött ebbe az odúba. Magányos embernek megfelel ez is.

— Lieber Gott, mennyi keserűséget nyel le az ember fia az ételével, italával.

Pattogva, kicsit hadarva beszél. Hatvanöt éves, de nem adnék neki többet ötvennél. Arca sovány, beesett, ritkás haja inkább fehér, mint szürke, de apró bajusza még koromfekete. Kifakult pamutinge kék lehetett valamikor, foltozott nadrágja lötyög rajta.

— Miért ment el a felesége? — kérdezem.

— Miért, miért. Mehetnékje támadt. Talán jobb is, hogy nem sikerült visszatartanom. Nem voltunk egymáshoz valók. Én iskolázott ember vagyok, az asszonyom meg írni, olvasni se tudott. Nem értették meg egymást. Mit csodálkozik, Lieber Gott, gimnáziumba jártam én, két vagy három évet, nem is tudom már pontosan, mennyit, aztán bűdös lett a tanulás, otthagytam. Azért csak ember lett belőlem. Cipész-mester. Jól is kerestem, de egy legénykori verekedésnél eltörött a kézfejem, múmia az még most is, mozdítani se tudom. A suszterségnek persze befellegzett. Ne higgye, hogy kétségbe estem. Eljárogatam napszámba dolgozni, eljárogatok most is: szüretelni, gyümölcsöt szedni fél kézzel is lehet. Télen meg ott az erdő, abból is hasznot lehet húzni. Szeretem én az életet, Lieber Gott, nem félek tőle. Vannak diófáim, lerázok róluk pár zsák diót, az árán veszek halászcsmát, hálót: közel a Duna, táplálja a dolgoz embert. Szeretem én az életet. Nótázok, bolondozok. Néha meg nagyon keserű lesz a szám. Kilenc éve vagyok egyedül, hónapok óta nem járt itt fönt nálam senki. Néha hetekig nem váltok szót emberrel. Várom a gyerekeimet, egyszer tán útba ejtenek. A Jancsi fiam kovácsmester valahol a környéken, a Kató Bácskába ment férjhez, a legfiatalabb, a Pista gyerek meg errefelé szabóskodik. Nagyon szép, egészséges gyerekeim vannak. Jól élnek, mindenük megvan: saját házuk, televíziójuk, lehet, hogy már autójuk is. Csak én nem kellek nekik, felém se néznek.

Valamit hosszan rakosgat a szekrényben, sőt kerít, lötytyint a lecsóba. A formás kis bútor minden zuga tele van: a felső polcon egy fél kenyér, üvegben zsír, néhány ráncos bőrű alma, a középsőn esküvői ruha, gondosan összehajtva, rajta fekete ünneplő kalap, mellette néhány befőttesüveg, darab szalonna, a legalsón meg végig könyv: Jókai, Mikszáth, Krúdy, s pár széteső ponyvaregény. A Gróf panaszkodik, hogy literszámra fogy a petróleum, annyit olvas éjjelente, és hogy a szeme is jócskán meggyöngült már. Mit csináljon, nagyon szeret olvasni, meg aztán, éjszaka úgyis csak forgolódik, nem jön álom a szemére. Az egyik ismerősét szidja, aki néhány évvel ezelőtt valahogy elkeverte Hamingway Nobel-díjas regényét, pedig szeretné már újra elolvasni.

— Mit csodálkozik, Lieber Gott, Az öreg halász és a tenger című könyvről beszélek. Kitűnő regény, nemde?

Kicsit megcsendesedik, félrehúzza a tűzről a lecsót, de nem nyúl hozzá, a borról is megfeledkezett.

— Ki kellene pofozni ezt az ólat, összedől már, de kinek csináljam. Nekem így is jó. A gyerekeimnek megcsinálnám, higgye el, takaros otthont varázsolnék belőle, még ha csak egy napra is, amikor nálam vannak. De hát ők úgyse jönnek ide. Mit is akarok én tőlük, ütődött öregember? Egyszer azért lehet, hogy nekikezdek. Kimeszelem, rendbe hozom, kicserélem a gerendákat a megrepedezett bolthajtás alatt. Mert képzelje csak el, hogy egy napon beállítanak a gyerekeim, és én itt állok tehetetlenül, nem tudom hova behívni őket. Lesülne a bőr az öreg képemről.

*

Lenn a faluban mondták, hogy Széchenyi Jánosnak talán nincsenek is gyerekei. Boldognak-boldogtalannak róluk mesél, de még senki sem látta őket, senki nem tud felőlük semmit.

Elmulasztottam utánajárni a dolognak, kideríteni, mi itt az igazság. Őszintén bevallom, nem is akartam, nem is volt erőm hozzá. Mert mit lehet itt tenni? Van valami bénítóan csodálatos abban, ahogy az öreg Gróf a gyerekeit várja: egyszer talán majd mégis útba ejtik, félrehúzzák az üregre akasztott lópokrócot, s belépnek hozzá. S jól is van ez így. Kell egy csipetnyi remény, valami fogódzó, akármilyen vélgigbotladozott nap után, álmatlan, átforgolódtott éjszakán belekapaszkodhat az égő szemű, kiszáradt szájpadróló odúlakó, ami visszarántja, nehogy az örökké fekete sarokban lapuló nagyfejszéért nyúljon, s kiverje vele az akácgerendákat a gádor megrepedezett boltozata alól.